

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Trong dân ca Việt Nam, Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dậm là những thể loại dân ca nghi lễ Hát thờ (NLHT) có những giá trị quý báu, có ý nghĩa sâu sắc với đời sống văn hóa tinh thần của người dân vùng trung du, châu thổ sông Hồng nói riêng, của người dân nước ta nói chung. Đặc biệt, dân ca NLHT có vị trí quan trọng đối với sinh viên (SV) chuyên ngành Sư phạm Âm nhạc (SPAN).

Dạy học dân ca nói chung, dạy học dân ca NLHT nói riêng cho sinh viên Đại học SPAN là một trong những phương thức hiệu quả góp phần bảo tồn, phát huy những giá trị của các thể loại dân ca này. Sinh viên SPAN khi tốt nghiệp sẽ là giáo viên dạy môn Âm nhạc ở các trường phổ thông. Hiểu sâu sắc các đặc điểm, thực hành thể hiện diễn cảm đúng tính chất những bài dân ca NLHT, giáo viên âm nhạc ở phổ thông sẽ truyền thụ cho các thế hệ học sinh truyền thống đạo đức uống nước nhớ nguồn của dân tộc qua các đặc điểm độc đáo, đặc sắc của các thể loại dân ca này. Các thế hệ học sinh khi trưởng thành, dù làm bất cứ một lĩnh vực nào cũng thấm đẫm âm hưởng những bài dân ca cổ, tự hào về quê hương Việt Nam, từ đó đóng góp công sức, trí tuệ xây dựng quê hương đất nước tươi đẹp, hùng cường.

Trong chương trình đào tạo SV Đại học SPAN ở một số cơ sở đào tạo như Đại học Sư phạm Hà Nội, Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên (ĐHSP – ĐHTN)... có nội dung về dân ca NLHT và một số nội dung liên quan. Tuy nhiên, dân ca NLHT trong chương trình đào tạo Đại học SPAN chưa được chú ý đúng với vai trò, ý nghĩa của nó. Nội dung về dân ca NLHT trong chương trình còn khiêm tốn. Những đặc điểm quan trọng của dân ca NLHT như nguồn gốc lịch sử, lời ca, âm nhạc, lời diễn xướng..., có những yếu tố cổ không có trong những thể loại dân ca khác, biểu hiện tính cốt lõi trong dân ca người Việt chưa được tìm hiểu, nghiên cứu để giảng dạy. Mặt khác, dạy học lý thuyết và thực hành dân ca NLHT và những nội dung liên quan đến dân ca NLHT còn những hạn chế: Giảng viên (GV) sử dụng phương pháp thuyết trình (dạy lý thuyết) và phương pháp truyền khẩu (dạy thực hành) là chủ yếu, mang tính truyền đạt kiến thức, kỹ năng một chiều (GV - SV), ít có sự tương tác hai chiều (GV - SV và SV - GV); Ứng dụng công nghệ thông tin và sử dụng các phương pháp dạy học hiện đại phát huy năng lực của SV còn hạn chế, chưa đạt hiệu quả cao...

Với những lý do trên, đề tài nghiên cứu của luận án được chọn là: *Dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ cho sinh viên Đại học Sư phạm Âm nhạc*, nhằm góp phần nâng cao chất lượng dạy học những thể loại này trong chương trình đào tạo sinh viên chuyên ngành SPAN.

2. Mục đích nghiên cứu

Trên cơ sở nghiên cứu lý luận và thực trạng dạy học dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN, từ đó đề xuất các biện pháp dạy học dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN, góp phần bảo tồn và phát huy giá trị của những thể loại dân ca này, trong xu thế hội nhập, giao lưu văn hóa - nghệ thuật hiện nay.

3. Khách thể và đối tượng nghiên cứu

3.1. Khách thể nghiên cứu

Dạy học dân ca cho sinh viên Đại học Sư phạm Âm nhạc.

3.2. Đối tượng nghiên cứu

Dạy học dân ca NLHT cho sinh viên Đại học Sư phạm Âm nhạc.

4. Giả thuyết khoa học

Dạy học dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN đã và đang thực hiện ở một số trường Đại học Sư phạm có những ưu điểm, song vẫn còn những hạn chế. Nếu xây dựng được chương trình khung các chuyên đề, kế hoạch dạy học và tuyển chọn bổ sung một số bài dân ca NLHT phù hợp, đồng thời đổi mới quy trình, phương pháp dạy học theo hướng phát triển năng lực, tăng cường kết nối với thực tiễn sẽ góp phần nâng cao được chất lượng dạy học dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN.

5. Nhiệm vụ nghiên cứu

Tổng quan các công trình nghiên cứu có liên quan đến đề tài; Xây dựng cơ sở lý luận về dạy học dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN; Khảo sát, phân tích và đánh giá thực trạng dạy học dân ca NLHT cho sinh viên Đại học SPAN; Nghiên cứu những đặc điểm và giá trị của dân ca NLHT vùng trung du và châu thổ sông Hồng; Đề xuất biện pháp dạy học dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN; Thực nghiệm các biện pháp dạy học dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN.

6. Giới hạn và phạm vi nghiên cứu

Luận án nghiên cứu dạy học về lịch sử 3 thể loại dân ca NLHT là Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dậm và dạy học hát 3 thể loại này cho SV Đại học SPAN.

Địa bàn nghiên cứu tại Trường ĐHSP - ĐHTN

7. Câu hỏi nghiên cứu

1. Vì sao cần dạy học về lịch sử 3 thể loại dân ca NLHT là Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dậm cho SV Đại học SPAN?
2. Vì sao cần dạy học hát dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN
3. Dạy học về lịch sử và hát dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN có gì khác với dạy học dân ca nói chung?
4. Thực trạng dạy học về lịch sử và hát dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN hiện nay như thế nào?

5. Cần dạy học về lịch sử và hát dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN như thế nào để nâng cao chất lượng trong dạy học các thể loại dân ca này trong giai đoạn hiện nay?

8. Phương pháp luận và phương pháp nghiên cứu

8.1. Phương pháp luận nghiên cứu

8.1.1. Tiếp cận năng lực

Dạy học dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN dựa trên năng lực về kiến thức âm nhạc, về kỹ năng, chất giọng; về năng lực cảm thụ âm nhạc; về năng lực xử lý kỹ thuật; nhằm phát triển cho SV về kiến thức lý luận âm nhạc, năng lực hát dân ca NLHT và năng lực dạy học hát một số bài của các thể loại dân ca này cho học sinh phổ thông.

8.1.2. Tiếp cận tích hợp

Theo cách tiếp cận này, quá trình dạy học dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN được tích hợp giữa dạy lý thuyết với dạy thực hành; giữa lý luận với thực tiễn dạy và học dân ca NLHT; giữa dạy và đánh giá quá trình học dân ca NLHT của SV.

8.1.3. Tiếp cận hệ thống - cấu trúc

Nghiên cứu quá trình dạy học dân ca NLHT trong mối quan hệ với xu hướng phát triển và thị hiếu âm nhạc hiện đại của giới trẻ trong nước và quốc tế; với yêu cầu bảo tồn và phát huy những giá trị của các thể loại dân ca này.

Nghiên cứu và phân tích các thành tố tham gia vào quá trình dạy học dân ca NLHT và mối quan hệ giữa chúng ở một số cơ sở đào tạo chuyên ngành Đại học SPAN.

8.1.4. Tiếp cận Lịch sử - logic

Theo cách tiếp cận này, quá trình dạy học dân ca NLHT được nghiên cứu dựa trên sự kế thừa và phát triển các công trình khoa học đã được công bố và có liên quan đến dân ca, dạy học dân ca, dạy học dân ca NLHT một cách logic theo trình tự ra đời và phát triển của các công trình nghiên cứu đó.

8.1.5. Tiếp cận hoạt động

Nghiên cứu dạy học dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN được thực hiện thông qua tổ chức và quan sát các hoạt động dạy của GV và hoạt động học của SV, đồng thời đánh giá kết quả của các hoạt động đó thông qua các hành động cụ thể trong dạy học dân ca NLHT của GV và nhiệm vụ học tập của SV.

8.1.6. Tiếp cận liên ngành giữa lý luận dạy học và âm nhạc học

Luận án phân tích rõ đặc điểm của dân ca NLHT dưới góc độ Âm nhạc học, trên cơ sở đó nghiên cứu dạy học các thể loại này cho SV Đại

học SPAN dựa trên góc độ Lý luận dạy học, đảm bảo nâng cao chất lượng dạy học.

8.1.7. Lý thuyết vùng văn hóa và vùng dân ca

Đề tài luận án nghiên cứu dân ca NLHT của người Việt gồm một số thể loại, những thể loại này có những nét tương đồng và có những nét khác biệt. Có những tương đồng và khác biệt là do những thể loại dân ca NLHT đều nằm trong một vùng văn hóa, nhưng trong các tiểu vùng văn hóa khác nhau.

8.1.8. Lý thuyết trung tâm và ngoại vi

Luận án trình bày về việc thiên di của người Việt từ tiểu vùng trung du xuống vùng châu thổ sông Hồng và sự lan tỏa của Hát Xoan tới các thể loại dân ca khác. Hát Xoan có những thành tố từ thời cổ đại, được hình thành từ trung tâm văn hóa - xã hội của người Việt cổ. Các vùng đất ngoài Phú Thọ thời kỳ này là vùng ngoại vi.

8.1.9. Lý thuyết âm nhạc ngũ cung của Ghi-rơ-sman

NCS vận dụng lý thuyết về âm nhạc ngũ cung của Ghi-rơ-sman và dựa trên quan điểm nghiên cứu về điệu thức 5 âm của Vũ Nhật Thăng trong bài viết *Điệu thức năm âm đúng làm cơ sở để triển khai luận án*.

8.2. Phương pháp nghiên cứu

8.2.1. Phương pháp nghiên cứu lý thuyết

Luận án phân tích, so sánh, tổng hợp, khái quát hóa, trừu tượng hóa những thông tin thu thập được từ các nghiên cứu về dân ca, dạy học dân ca, dân ca NLHT và dạy học dân ca NLHT đã được công bố trong nước, từ đó rút ra những kết luận khái quát, làm cơ sở lý luận cho đề tài nghiên cứu.

8.2.2. Phương pháp nghiên cứu thực tiễn

Để thực hiện luận án, NCS sử dụng một số phương pháp nghiên cứu thực tiễn là: Phương pháp điều tra giáo dục; Phương pháp đàm thoại; Phương pháp quan sát sư phạm; Phương pháp nghiên cứu sản phẩm hoạt động giáo dục; Phương pháp tổng kết kinh nghiệm giáo dục; Phương pháp thực nghiệm sư phạm.

8.2.3. Phương pháp thống kê toán học

Sử dụng các tham số thống kê toán học để lượng hóa các thông tin thu được, từ đó rút ra những kết luận cần thiết cho đề tài nghiên cứu.

9. Những đóng góp mới của luận án

9.1. Đóng góp về lý luận

Lý luận về dạy học dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN trong luận án sẽ góp phần bổ sung thêm cho lý luận dạy học âm nhạc nói chung, lý luận dạy học dân ca nói riêng, đồng thời giúp cho các GV dạy học lý luận

và GV dạy hát dân ca có thể tham khảo để tổ chức dạy học các nội dung luận án nghiên cứu, cho SV Đại học SPAN trong giai đoạn hiện nay.

Đặc điểm của dân ca NLHT sẽ là tư liệu tham khảo cần thiết cho GV và SV Đại học SPAN trong dạy học, đồng thời góp phần bảo tồn, phát huy dân ca NLHT trong xu thế hội nhập về văn hóa - nghệ thuật hiện nay ở nước ta.

9.2. Đóng góp về thực tiễn

- Thực trạng dạy học dân ca NLHT mà luận án tìm hiểu và đánh giá được, sẽ là cơ sở thực tiễn quan trọng cho các nghiên cứu tiếp theo có liên quan, cho các GV và SV Đại học SPAN tự đánh giá và rút kinh nghiệm quá trình dạy học dân ca nói chung và dân ca NLHT nói riêng, từ đó có những đề xuất đổi mới dạy học những thể loại dân ca này nhằm nâng cao chất lượng dạy học ở các cơ sở đào tạo Đại học SPAN.

- Các biện pháp dạy và học về mối quan hệ giữa các thể loại dân ca NLHT và dạy học hát các thể loại này sẽ có vai trò định hướng, gợi mở với GV âm nhạc một số cơ sở đào tạo chuyên ngành SPAN trong đổi mới dạy học dân ca NLHT, góp phần nâng cao chất lượng dạy học những thể loại dân ca NLHT hiện nay.

10. Bố cục của luận án

Ngoài Mở đầu, Kết luận, khuyến nghị, luận án có bố cục 4 chương:

Chương 1: Tổng quan nghiên cứu và cơ sở lý luận của dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ cho sinh viên Đại học Sư phạm Âm nhạc.

Chương 2: Đặc điểm và giá trị của dân ca nghi lễ Hát thờ

Chương 3: Thực trạng dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ cho sinh viên Đại học Sư phạm Âm nhạc.

Chương 4: Biện pháp dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ cho sinh viên Đại học Sư phạm Âm nhạc.

Chương 1
TỔNG QUAN NGHIÊN CỨU
VÀ CƠ SỞ LÝ LUẬN CỦA DẠY HỌC DÂN CA NGHI LỄ HÁT
THỜ CHO SINH VIÊN ĐẠI HỌC SƯ PHẠM ÂM NHẠC

1.1. Tổng quan các nghiên cứu có liên quan đến đề tài

1.1.1. Những nghiên cứu về dân ca nghi lễ Hát thờ

Trong các sách về lịch sử nghệ thuật nói chung, lịch sử âm nhạc nói riêng ở các nước phương Tây cũng như các nước phương Đông, đều phản ánh cội nguồn của nghệ thuật âm nhạc là dân ca và dân ca NLHT là một trong những thể loại được con người sáng tạo ra đầu tiên.

1.1.2. Nghiên cứu về dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ

Đề án Hỗ trợ đưa dân ca vào trường Trung học cơ sở, do Phạm Lê Hòa làm chủ nhiệm đã nêu rõ ý nghĩa, cách thức việc đưa dân ca nói chung, trong đó có dân ca Hát Xoan, Hát Đô, Hát Dậm vào trường Trung học cơ sở. Một số luận văn thạc sĩ ngành Lý luận và Phương pháp dạy học Âm nhạc, có đề cập đến hoặc là Hát Xoan, hoặc là Hát Đô hay Hát Dậm gắn với việc dạy học âm nhạc.

1.1.3. Nhận xét chung về các nghiên cứu có liên quan đến đề tài luận án

1.1.3.1. Những vấn đề đã nghiên cứu về lịch sử dân ca và dân ca Hát Xoan, Hát Đô, Hát Dậm.

Những công trình nghiên cứu có đề cập đến lịch sử dân ca tín ngưỡng của một số tác giả nước ngoài; những công trình biên soạn theo tài liệu nước ngoài của Hồ Mộ La, của Nguyễn Xinh có những nhận định thống nhất: Dân ca được nhân loại sáng tạo từ thời nguyên thủy; Dân ca tín ngưỡng là một trong những thể loại dân ca cổ nhất. Sở dĩ dân ca tín ngưỡng là một trong những thể loại cổ nhất, bởi trong nó chứa đựng những thành tố cổ nhất. Những thành tố cổ nhất của dân ca tín ngưỡng là yếu tố tín ngưỡng trong nó. Trong nghi thức hành lễ của dân ca tín ngưỡng, người ta xướng lên những bài ca có âm điệu cao thấp, có nhịp điệu nhanh chậm, có những cấu trúc lời thơ khác nhau... để thờ thần linh, những bài ca này được gọi là dân ca NLHT.

Từ những vấn đề về lịch sử dân ca tín ngưỡng của một số công trình mà NCS tìm hiểu và trình bày ở trên, đã cho biết dân ca tín ngưỡng - dân ca NLHT là thể loại dân ca cổ, có chung một đặc điểm cung kính, bái vọng thần linh.

Tác giả Tú Ngọc trong cuốn *Hát Xoan dân ca nghi lễ - phong tục*, đã phân tích về âm nhạc, chứng minh Hát Xoan thuộc tầng dân ca cô; những

ý kiến bàn luận về Hát Xoan truyền thống và hiện đại được trình bày trong cuốn sách, mang tính định hướng cho việc bảo tồn, phát triển Hát Xoan.

Cuốn *Địa chí Vĩnh Phú văn hóa dân gian vùng Đất Tổ*, khi viết về truyền thuyết Hát Xoan, phong tục, tập quán, lễ lối diễn xướng... có những điểm tương đồng với cuốn *Hát Xoan dân ca nghi lễ - phong tục*. Cuốn *Hát Xoan - Hát Gheo dấu ấn một chặng đường*, của Cao Khắc Thùy khi viết về truyền thuyết Hát Xoan, phong tục, tập quán, lễ lối diễn xướng, về lời ca, về âm nhạc... có những điểm tương đồng với cuốn *Hát Xoan dân ca nghi lễ - phong tục*. Điểm nhấn của cuốn sách là cung cấp thêm thông tin về tình hình diễn xướng và những nghệ nhân Hát Xoan cuối thập kỷ 50, TK XX. Cuốn sách của Cao Khắc Thùy giúp NCS có thêm những tư liệu quý báu về nghệ nhân, và tình hình diễn xướng của đào, kép phường Xoan.

Cuốn *Kỷ yếu Xoan Singing in Phú Thọ*, có những tham luận cùng hướng với nghiên cứu của NCS.

Sách viết về Hát Dô của Trần Bảo Hưng và Nguyễn Đăng Hòe đã nêu những truyền thuyết về nguồn gốc Hát Dô, tên gọi Hát Dô. Sách về Hát Dậm của Tân Huyền - Sơn Tùng, của Nguyễn Hữu Bách đều mang tính chuyên khảo, phản ánh một số vấn đề chủ yếu như: giả thuyết về nguồn gốc lịch sử, sự hình thành và trình bày các tập tục, lễ lối, trình tự diễn xướng trong ngày hội làng của các thể loại dân ca Hát Xoan, Hát Dô và Hát Dậm; phân tích các đặc điểm nghệ thuật lời ca và âm nhạc của ba thể loại dân ca Xoan, Dô, Dậm; nêu một số nét tương đồng về phong tục tập quán về đặc điểm âm nhạc và nội dung lời ca giữa Hát Xoan với Hát Dô và Hát Dậm; gợi ý về việc bảo tồn, phát huy các thể loại dân ca Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dậm.

1.1.3.2. Những vấn đề đã nghiên cứu về dạy học dân ca Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dậm

Đề án Hỗ trợ đưa dân ca vào trường Trung học cơ sở do Phạm Lê Hòa làm chủ nhiệm, nội dung có ý nghĩa sâu sắc giáo dục những giá trị về đạo đức truyền thống tốt đẹp uống nước nhớ nguồn; giáo dục thẩm mỹ âm nhạc dân tộc; góp phần vào việc bảo tồn, phát huy giá trị của dân ca Việt Nam. Nội dung một số luận văn ngành Lý luận và Phương pháp dạy học Âm nhạc của các học viên: Trần Thị Kim Thăng, Nguyễn Thị Chang, Giáp Văn Thịnh đã đề xuất một số biện pháp đưa các thể loại dân ca Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dậm vào trong học đường từ bậc tiểu học đến bậc cao đẳng sư phạm.

1.1.3.3. Những vấn đề chưa được đề cập nghiên cứu về dân ca Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dậm.

Các công trình nghiên cứu và các luận văn chưa lý giải về thời điểm hình thành và niên đại các thể loại dân ca Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dậm;

những đặc điểm về lời ca biểu hiện sự hình thành một số thể loại dân ca NLHT từ thời kỳ cổ đại chưa đề cập; những đặc điểm về thang âm, điệu thức, cấu trúc... của dân ca Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dậm tuy đã nêu nhưng chưa đầy đủ, cần bổ sung; luận án sẽ trình bày những quan điểm về một số khái niệm như dân ca NLHT, thang âm, điệu thức, làn điệu, khổ nhạc...

Hiện chưa có công trình nào khẳng định Hát Xoan thuộc thể loại dân ca cổ xưa nhất trong dân ca nước ta, luận án sẽ trình bày vấn đề này. Đồng thời luận án trình bày mối quan hệ của dân ca Hát Xoan với các thể loại dân ca Hát Dô và Hát Dậm.

Một số bài hát của các thể loại dân ca Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dậm qua thời gian đã biến đổi chưa được ghi chép ký âm, NCS sẽ điều tra, khảo sát ghi âm và ký âm để phục vụ cho nghiên cứu và là tài liệu dạy học cho SV Đại học SPAN.

1.1.3.4. Những vấn đề chưa được đề cập nghiên cứu về dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ.

Trong các luận văn thạc sĩ ngành Lý luận và Phương pháp dạy học Âm nhạc đã bảo vệ, chưa đề cập đến biện pháp đưa dân ca NLHT vào chương trình dạy học cho SV Đại học SPAN; đặc trưng về thang âm, điệu thức, cấu trúc và mối quan hệ giữa một số thể loại dân ca NLHT chưa có đề tài nào đề cập đến trong dạy học; đặc điểm từng lối diễn xướng, các kỹ năng ca hát như hơi thở, khẩu hình, phát âm nhà chữ và phương pháp dạy hát dân ca Xoan, Dô, Dậm chưa được đề cập; những chủ trương về dạy học phát triển năng lực của Bộ GD & ĐT và những hình thức tổ chức lớp học, phương pháp dạy học hiện đại trong dạy học dân ca cho SV Đại học SPAN chưa được nghiên cứu.

1.1.4. Hướng nghiên cứu của luận án

Nêu rõ vai trò, ý nghĩa của các thể loại dân ca Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dậm trong đời sống người dân quê hương các thể loại dân ca này; nêu rõ tầm quan trọng và ý nghĩa của dạy học dân ca NLHT với SV Đại học SPAN, từ đó đề xuất biện pháp đưa dân ca Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dậm vào chương trình đào tạo SV ngành SPAN hệ Đại học.

Luận án sẽ phân tích và luận giải một số nội dung cơ bản về dạy học dân ca NLHT: các khái niệm liên quan đến đề tài nghiên cứu như: Dân ca, dân ca NLHT, dạy học dân ca NLHT; mục tiêu, nội dung, phương pháp, phương tiện, hình thức tổ chức dạy học dân ca NLHT. Bổ sung những bản phổ âm nhạc được ghi chép qua phỏng vấn, ghi âm nghệ nhân Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dậm và lý giải về nguồn gốc lịch sử, khung niên đại của các thể loại dân ca Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dậm. Phân tích về truyền thuyết lịch sử, về lời ca và âm nhạc để chứng minh Hát Xoan là thể loại dân ca cổ

nhất của người Việt ở nước ta, được hình thành trong sinh hoạt văn hóa tín ngưỡng của một vùng dân ca là trung tâm của nhà nước Văn Lang, nhà nước đầu tiên ở nước ta. Đồng thời chứng minh mối quan hệ giữa Hát Xoan với Hát Dô và với Hát Dậm biểu hiện sự thống nhất trong đa dạng của các thể loại dân ca NLHT. Trên cơ sở nghiên cứu về nguồn gốc lịch sử và mối quan hệ giữa các thể loại dân ca NLHT, NCS xây dựng nội dung bài giảng bổ sung cho môn *Lịch sử âm nhạc Việt Nam*.

Luận án trình bày đặc điểm từng lối diễn xướng, các kỹ năng ca hát như hơi thở, khẩu hình, phát âm nhả chữ... trong diễn xướng Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dậm và áp dụng nghiên cứu vào dạy học hát dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN.

1.2. Các khái niệm công cụ của đề tài

1.2.1. Dạy học đại học

Dạy học đại học là quá trình trong đó, dưới vai trò chủ đạo (tổ chức, điều khiển) của GV, SV tự giác, tích cực thực hiện hoạt động học tập có tính chất nghiên cứu, nhằm thực hiện tốt các nhiệm vụ dạy học đại học.

1.2.2. Dân ca. Dân ca nghi lễ Hát thờ

1.2.2.1. Dân ca

Dân ca là những bài hát do nhân dân sáng tác trong lao động, sản xuất, trong sinh hoạt đời sống thường ngày và trong nghi lễ tín ngưỡng, tôn giáo.

1.2.2.2. Dân ca nghi lễ Hát thờ

Dân ca NLHT là dân ca được hình thành và phát triển trong các nghi lễ tín ngưỡng của nhân dân.

1.2.3. Dạy học dân ca và dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ

1.2.3.1. Dạy học dân ca

Dạy học dân ca là quá trình tương tác có tổ chức, có định hướng của người dạy với người học nhằm giúp cho người học có được kiến thức, kỹ năng và phong cách hát dân ca, góp phần thực hiện tốt nhiệm vụ dạy học.

1.2.3.2. Dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ

Dạy học dân ca NLHT là quá trình tương tác có tổ chức, có định hướng của người dạy với người học nhằm giúp cho người học có được kiến thức, kỹ năng, giá trị của dân ca NLHT và phong cách hát trong các nghi lễ tín ngưỡng, tôn giáo, góp phần thực hiện tốt nhiệm vụ dạy học.

1.2.4. Biện pháp và biện pháp dạy học

1.2.4.1. Biện pháp

Biện pháp là cách thức giải quyết một vấn đề cụ thể để đạt được mục đích đề ra

1.2.4.2. Biện pháp dạy học

Biện pháp dạy học là cách thức tổ chức hoạt động dạy và học trong sự thống nhất biện chứng với nhau, nhằm đạt được mục tiêu dạy học.

1.2.5. Phương pháp và phương pháp dạy học

Phương pháp dạy học là cách thức hoạt động thống nhất giữa người dạy với người học, nhằm thực hiện tốt các nhiệm vụ dạy học.

1.3. Dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ cho sinh viên Đại học Sư phạm Âm nhạc

1.3.1. Đặc điểm sinh viên Đại học Sư phạm Âm nhạc

Sinh viên ĐHSP Âm nhạc mang những nét tâm lý của sinh viên nói chung và có những đặc điểm đặc trưng riêng. Các đặc điểm này được thể hiện như: Đặc điểm về phát triển nhân cách; Định hướng giá trị; Đặc điểm hoạt động học tập; Hoạt động khoa học phục vụ cho mục đích học tập; Đặc điểm về lứa tuổi; Khả năng nghe và cảm thụ âm nhạc.

Với những đặc điểm của SV Đại học SPAN nêu trên, sẽ là cơ sở tâm lý học cho dạy học hát dân ca NLHT của luận án này.

1.3.2. Phương tiện dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ

Hiện nay phương tiện dạy học dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN không chỉ có nhạc cụ, mà có nhiều phương tiện: máy chiếu, máy tính, bộ tăng âm... Đặc biệt là phòng học được kết nối mạng Internet để cập nhật kiến thức, kỹ năng.

1.3.3. Vai trò, ý nghĩa của dân ca nghi lễ Hát thờ trong đời sống xã hội và trong đào tạo sinh viên Đại học Sư phạm Âm nhạc

Dân ca NLHT có vai trò, ý nghĩa sâu sắc trong đời sống văn hóa tinh thần của người dân nơi có các thể loại dân ca này; với sinh viên ngành SPAN dân ca NLHT góp phần hình thành nhu cầu thẩm mỹ, nhu cầu thưởng thức dân ca của sinh viên.

1.3.4. Nguyên tắc dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ cho sinh viên Đại học Sư phạm Âm nhạc

Nguyên tắc dạy học dân ca NLHT được xác định như sau: Nguyên tắc thống nhất giữa tính khoa học, tính nghiệp vụ và tính giáo dục trong dạy học dân ca NLHT; Nguyên tắc thống nhất giữa lý luận và thực tiễn, lý thuyết với thực hành trong dạy học dân ca NLHT; Nguyên tắc cá biệt hóa trong dạy học dân ca NLHT; Nguyên tắc thống nhất biện chứng giữa vai trò chủ đạo của giảng viên và vai trò chủ động của sinh viên.

Các nguyên tắc dạy học dân ca NLHT cho SV chuyên ngành Đại học SPAN nêu trên sẽ có vai trò chỉ đạo trong xác định mục tiêu, nội dung, phương pháp, hình thức dạy học những thể loại dân ca này, từ đó góp phần giáo dục giá trị văn hóa dân tộc từ dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN, SV sẽ giáo dục các giá trị này cho học sinh phổ thông.

1.3.5. Mục tiêu và nội dung dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ cho sinh viên Đại học Sư phạm Âm nhạc.

1.3.5.1. Mục tiêu dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ cho sinh viên Đại học Sư phạm Âm nhạc.

Mục tiêu dạy học dân ca NLHT cho SV nhằm giúp SV vừa dạy về lịch sử, vừa dạy hát được các thể loại dân ca này cho học sinh phổ thông, sau khi họ tốt nghiệp, vừa nhận thức được những giá trị của các thể loại dân ca này đối với đời sống nhân dân và với dân tộc. Cụ thể như: SV hiểu đúng, đầy đủ về lịch sử dân ca NLHT; So sánh được nét tương đồng và khác biệt giữa các thể loại dân ca NLHT; Hát được các bài dân ca NLHT theo đúng tính chất, tình cảm; Tổ chức được một giờ dạy hát dân ca NLHT cho học sinh phổ thông; Ý thức được các giá trị của dân ca NLHT, từ đó ý thức được việc bảo tồn, phát huy những giá trị đó.

Các mục tiêu trên đây sẽ quy định các nội dung dạy học dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN.

1.3.5.2. Nội dung dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ cho sinh viên Đại học Sư phạm Âm nhạc

Nội dung dạy học dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN được xác định là: Lịch sử của dân ca NLHT, mối quan hệ giữa các thể loại dân ca NLHT; Đặc điểm kỹ năng diễn xướng (hát, múa); Dạy và học thực hành kỹ năng hát dân ca NLHT; Dạy những giá trị của dân ca NLHT và việc bảo tồn, phát huy các giá trị này.

Các nội dung dạy học dân ca NLHT trên đây sẽ là cơ sở để lựa chọn và sử dụng các phương pháp dạy học dân ca NLHT một cách phù hợp.

1.3.6. Phương pháp dạy học và hình thức tổ chức dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ cho sinh viên Đại học Sư phạm Âm nhạc

Căn cứ vào mục tiêu, nội dung dạy học dân ca NLHT đã được phân tích như trên, phương pháp dạy học dân ca NLHT được xác định như sau: Phương pháp dạy học dựa vào nghiên cứu trường hợp; Phương pháp dạy học giải quyết vấn đề.

Trong dạy học dân ca NLHT, các hình thức dạy học phù hợp được chọn là: Dạy học nhóm kết hợp với toàn lớp; Cá nhân tự học, tự nghiên cứu, tự luyện tập để có thêm kiến thức, kỹ năng trong hát dân ca NLHT; Phụ đạo riêng cho cá nhân; Hình thức thăm quan.

1.3.7. Đánh giá kết quả dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ

Đánh giá kết quả dạy học dân ca NLHT của SV Đại học SPAN là khâu rất quan trọng trong quá trình dạy học, là cơ sở để GV, SV tự đánh giá, điều chỉnh hoạt động dạy và học. Các yêu cầu về đánh giá dạy học dân

ca NLHT được xác định như: Nguyên tắc đánh giá; Mục tiêu đánh giá; Phương pháp đánh giá; Thang đánh giá.

* Kết luận chương 1

Dân ca NLHT đã được nghiên cứu, tuy nhiên còn một số vấn đề chưa được nghiên cứu, cần tiếp tục nghiên cứu. Dạy học dân ca NLHT cho SV Đại học SPAN cần căn cứ vào đặc điểm của đối tượng SV, đặc điểm dân ca NLHT, các nguyên tắc, mục tiêu, nội dung, phương pháp, hình thức, điều kiện dạy học dân ca NLHT; đánh giá kết quả dạy học được xác định cụ thể, nhằm tạo lập cơ sở khoa học vững chắc cho những nội dung nghiên cứu tiếp theo của luận án.

Chương 2

ĐẶC ĐIỂM VÀ GIÁ TRỊ CỦA DÂN CA NGHI LỄ HÁT THỜ

2.1. Đặc điểm dân ca nghi lễ Hát thờ

Qua quá trình tìm hiểu, NCS nhận thấy Hát Xoan có những yếu tố biểu hiện sự ra đời sớm nhất, sau đó đến Hát Dô, rồi đến Hát Dậm. NCS xin trình bày đặc điểm của các thể loại này theo thứ tự, từ Hát Xoan đến Hát Dô rồi đến Hát Dậm.

2.1.1. Đặc điểm dân ca Hát Xoan

Có nhiều truyền thuyết về Hát Xoan, nhưng có một điểm đồng nhất, một yếu tố cơ bản, cốt lõi của Hát Xoan, đó là lối hát tế thần dùng trong nghi thức của hội làng vào mùa xuân.

Lời ca Hát Xoan gồm một số thể thơ 4 chữ, 5 chữ, lục bát... Nội dung đề cập đến tín ngưỡng thờ thần, công việc nhà nông, nghề buôn bán, cảnh đẹp quê hương, tình yêu nam nữ...

Âm nhạc trong Hát Xoan:

- Thang âm Hát Xoan khá đa dạng: thang 2 âm, 3 âm, 4 âm, 5 âm, đan xen hai loại thang 5 âm.

- Cấu trúc: cấu trúc khổ nhạc; cấu trúc hai khổ nhạc; Cấu trúc ba khổ nhạc

- Loại nhịp: 2/4, nhịp hỗn hợp 2/4 và 3/4, nhịp tự do; tiết tấu có đảo phách, nghịch phách.

- Giai điệu: Hát Xoan có 3 kiểu giai điệu: Giai điệu hát nói; Giai điệu hát ngâm ngợi; Giai điệu hát xướng. Trong giai điệu dùng có các âm đưa hơi như ơ, a, i, ê ê... và các tiếng đệm như vòng vòng tầm, vòng tập tầm vòng, tênh là tênh tang tênh...

- Kỹ năng ca hát có 4 tiêu chí: vang, rền, nền, nảy và tròn vành, rõ chữ.

2.1.2. Đặc điểm dân ca Hát Dô

Quê hương Hát Dô là xã Liệp Tuyết, huyện Quốc Oai, Hà Nội. Hát Dô là diễn xướng thờ thần núi Tản Viên vào mùa xuân, cầu mưa thuận, gió hòa, mùa màng tươi tốt.

Hát Dô có hai phần: phần nghi thức và phần hát hội. Thơ trong lời ca Hát Dô có thể 4 chữ, 5 chữ, 7 chữ, lục bát, lục bát biến thể; nội dung lời ca cầu xin thần linh phù giúp mưa thuận, gió hòa; tả cảnh đẹp bốn mùa; nói về tình cảm lứa đôi nam nữ...

Âm nhạc trong Hát Dô:

- Thang âm hầu hết là 5 âm, không bán âm

- Điệu thức có điệu Nam (Vũ); điệu Huỳnh (Cung); điệu Bắc (Chũy)

- Loại nhịp tương ứng như nhịp 2/4; nhịp biến đổi giữa 2/4 và 3/4; nhịp 3/8; tiết tấu bình ổn.

- Cấu trúc các bài Hát Dô thường theo các câu thơ, khổ thơ hình thành nên dạng cấu trúc liên hoàn, cấu trúc khổ nhạc, cấu trúc 2 khổ nhạc.

- Giai điệu Hát Dô thường gắn liền với thanh điệu lời ca khi trang nghiêm, thành kính, khi dằn trải, nhẹ nhàng hay trong sáng, sôi nổi...

- Kỹ năng ca hát có tiêu chí vang, rền, nền, nảy và tròn vành rõ chữ.

2.1.3. Đặc điểm dân ca Hát Dậm

Làng Quyển Sơn quê hương Hát Dậm nằm dưới chân núi Cấm, ven sông Đáy, thuộc xã Thi Sơn, huyện Kim Bảng, tỉnh Hà Nam. Hát Dậm là diễn xướng thờ tướng quân Lý Thường Kiệt vào mùa xuân ở thôn Quyển Sơn; người đứng đầu phường Dậm là bà trùm, các cô thiếu nữ gọi là các con Dậm.

Thơ trong lời ca Hát Dậm có thể 4 chữ, lục bát, lục bát biến thể. Nội dung lời ca đề cập đến tín ngưỡng thờ thần; miêu tả những công việc nhà nông; những cuộc hành quân đánh giặc và nói về tình yêu đôi lứa...

Âm nhạc trong Hát Dậm.

- Thang âm: một số bài thang 4 âm, hầu hết là thang 5 âm, không bán âm

- Điệu có các điệu tương ứng như Huỳnh (Cung), Nao (Thương), Bắc (Chủy)

- Nhịp tự do, nhịp 2/4; nhịp 2/8 trong; nhịp 3/8; tiết tấu có đảo phách

- Cấu trúc có cấu trúc khổ nhạc; cấu trúc khổ nhạc liên hoàn

- Giai điệu có bài trang nghiêm, thành kính, có bài uyển chuyển, mềm mại, có bài mạnh mẽ, sôi nổi...

- Kỹ năng ca hát có tiêu chí giống Hát Xoan, Hát Dô tròn vành, rõ chữ, vang, rền, nền, nảy.

2.2. Những giá trị của dân ca nghi lễ Hát thờ

2.2.1. Giá trị lịch sử

Hát Xoan thờ vua Hùng có công dựng nước, Hát Dô thờ thần Tản Viên có công giúp dân cấy trồng, trị thủy, Hát Dậm thờ danh tướng Lý Thường Kiệt có công đánh giặc giữ nước. Những thể loại dân ca Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dậm có giá trị lịch sử lớn lao.

2.2.2. Giá trị văn hóa

Nội dung lời ca các thể loại dân ca NLHT ca ngợi cảnh đẹp quê hương; ca ngợi người nông dân cần cù lao động nhưng tài trí, thông minh; ca ngợi tình nghĩa xóm làng, những người có công với làng, với nước. Thờ phụng, tôn vinh, ngợi ca công lao của các vị nhiên thần, nhân thần... là những giá trị văn hóa.

2.2.3. Giá trị nghệ thuật

Giá trị nghệ thuật của dân ca NLHT thể hiện qua múa trong diễn xướng, qua lời ca và âm nhạc; giá trị múa mang tính cách điệu, tượng trưng, khái quát cao. Thơ gồm cả hai dòng dân gian và bác học, vừa mộc

mạc, chân thành, vừa tinh tế, sâu lắng, trí tuệ; âm nhạc còn bảo lưu nhiều yếu tố rất cổ, độc đáo, đặc sắc.

* Kết luận chương 2

Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dặm là những thể loại dân ca NLHT của người Việt vùng trung du, châu thổ sông Hồng có những đặc điểm, giá trị chung, đồng thời có những nét riêng rất độc đáo, đặc sắc. Những giá trị của dân ca NLHT biểu hiện rõ nét và sâu sắc bản sắc văn hóa dân tộc.

Chương 3

THỰC TRẠNG DẠY HỌC DÂN CA NGHĨ LỄ HÁT THỜ CHO SINH VIÊN ĐẠI HỌC SƯ PHẠM ÂM NHẠC

3.1. Khái quát về Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên và Khoa Giáo dục Nghệ thuật

3.1.1. Khái quát về Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên

Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên có lịch sử hơn 50 năm, là cơ sở đào tạo và bồi dưỡng đội ngũ nhà giáo, cán bộ quản lý giáo dục có chất lượng cao ở vùng Việt Bắc.

3.1.2. Khái quát về Bộ môn Giáo dục Nghệ thuật

Bộ môn Giáo dục Nghệ thuật (GDNT) trực thuộc Ban Giám hiệu được thành lập năm 2011. Giảng viên âm nhạc đều có năng lực chuyên môn.

3.1.3. Về khả năng âm nhạc của sinh viên ngành Sư phạm Âm nhạc

Sinh viên hầu hết là con em các dân tộc ít người điều kiện tiếp xúc với hoạt động âm nhạc không nhiều, khả năng, năng khiếu âm nhạc không cao.

3.2. Quá trình khảo sát thực trạng

3.2.1. Mục tiêu và đối tượng khảo sát

Khảo sát thực trạng dạy học dân ca NLHT ở Bộ môn GDNT, Trường ĐHS - ĐHTN nhằm đánh giá thực trạng này tại địa bàn nghiên cứu, từ đó tìm hiểu nguyên nhân của thực trạng và đề xuất các biện pháp khắc phục những vấn đề tồn tại trong thực trạng đó.

Đối tượng khảo sát là GV âm nhạc, SV Bộ môn GDNT, Trường ĐHS - ĐHTN.

3.2.2. Nội dung khảo sát

Các nội dung khảo sát một số vấn đề cơ bản như: Thực trạng chương trình đào tạo SV Đại học SPAN; Thực trạng dạy học dân ca NLHT cho SV (Mục tiêu, nội dung, phương pháp dạy học dân ca NLHT).

3.2.3. Phương pháp khảo sát

Phương pháp Điều tra giáo dục, phương pháp Quan sát sư phạm; phương pháp Đàm thoại; phương pháp Nghiên cứu sản phẩm hoạt động giáo dục.

3.2.4. Xử lý kết quả khảo sát

Các thông tin về thực trạng được lượng hóa bởi tỷ lệ phần trăm, giá trị trung bình, được thống kê mô tả và thống kê suy luận trong các bảng số liệu, từ đó có những nhận định khách quan về thực trạng đã khảo sát.

3.3. Kết quả khảo sát thực trạng

3.3.1. Thực trạng chương trình đào tạo chuyên ngành Sư phạm Âm nhạc của Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên

Dựa trên mục tiêu đào tạo, Trường ĐHSP - ĐHTN giao cho Bộ môn GDNT, xây dựng chương trình chi tiết các học phần (môn học). Trong chương trình chuyên ngành SPAN có các học phần *Lý thuyết âm nhạc cơ bản*, *Lịch sử âm nhạc Việt Nam* và *Hát dân ca*, có liên quan đến hướng nghiên cứu và việc ứng dụng nghiên cứu vào giảng dạy các học phần này. NCS tiến hành khảo sát nội dung của các môn học trên.

3.3.2. Thực trạng thực hiện mục tiêu dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ cho sinh viên Đại học Sư phạm Âm nhạc

Trên cơ sở chương trình đào tạo Đại học SPAN của Bộ môn GDNT, Trường ĐHSP - ĐHTN và thực tiễn dạy học một số bài học có nội dung về dân ca NLHT trong môn học *Lý thuyết âm nhạc cơ bản*, *Lịch sử âm nhạc Việt Nam* và *Hát dân ca*, chúng tôi tìm hiểu thực trạng thực hiện mục tiêu dạy học dân ca NLHT tại địa bàn nghiên cứu, qua phiếu điều tra bằng bảng hỏi dành cho GV.

3.3.3. Thực trạng thực hiện nội dung dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ cho sinh viên Đại học Sư phạm Âm nhạc

Kết hợp với phương pháp nghiên cứu định tính thông qua trò chuyện với các GV âm nhạc của Bộ môn GDNT, chúng tôi nhận thấy *chương trình đào tạo Đại học SPAN ở môn (học phần) Lịch sử âm nhạc Việt Nam, có bài Âm nhạc Việt Nam - sản phẩm của nền văn hóa vật chất và tâm linh của các cư dân trên đất nước ta. Trong bài giảng này có nội dung về dân ca NLHT.*

3.3.4. Thực trạng sử dụng phương pháp dạy học trong dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ tại địa bàn nghiên cứu

Kết hợp với phương pháp nghiên cứu định lượng, chúng tôi tiến hành thêm một số phương pháp nghiên cứu định tính thông qua trò chuyện với một số GV của Trường ĐHSP - ĐHTN nêu trên, chúng tôi nhận thấy GV thường sử dụng các phương pháp dạy học như: Phương pháp thuyết trình, Phương pháp sử dụng giáo trình và tài liệu học tập.

3.3.5. Thực trạng hình thức tổ chức dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ và kiểm tra, đánh giá kết quả học tập của sinh viên

3.3.5.1. Thực trạng hình thức tổ chức dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ

Tại Bộ môn GDNT, Trường ĐHSP - ĐHTN, các bài giảng thuộc hệ thống lý thuyết âm nhạc có nội dung về dân ca NLHT, trong môn *Lịch sử âm nhạc Việt Nam, Lý thuyết âm nhạc cơ bản...*, GV đều tổ chức hình thức dạy học tập trung toàn lớp, không chia tổ hay nhóm học tập. Lớp bầu ra lớp trưởng phụ trách chung và hai lớp phó, một lớp phó phụ trách học tập, một lớp phó phụ trách các việc sinh hoạt tập thể. GV khi lên lớp chủ yếu nắm tình hình sĩ số, tình hình học tập của SV qua ban cán sự lớp. Sự trao

đổi giữa GV và SV trong lớp thông qua ban cán sự lớp. Giao tiếp thông thường giữa GV và SV hầu như ít diễn ra trên lớp.

3.3.5.2. Thực trạng kiểm tra, đánh giá kết quả học tập của sinh viên

Thông qua sử dụng phương pháp quan sát một số giờ dạy học dân ca của các GV và đàm thoại với các GV này, chúng tôi thấy: GV thường sử dụng phương pháp kiểm tra vấn đáp trong các tiết lý thuyết về dân ca NLHT và kiểm tra viết sau khi học xong nội dung dạy học dân ca NLHT bằng các bài trắc nghiệm. Hiếm khi GV đánh giá thông qua các sản phẩm của SV là các Clip thực hành hát dân ca NLHT.

3.4. Đánh giá thực trạng dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ cho sinh viên Đại học Sư phạm Âm nhạc

3.4.1. Một số thuận lợi trong dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ

Nhà trường luôn tạo điều kiện thuận lợi về cơ sở vật chất như phòng học, trang thiết bị phục vụ cho học tập (máy tính, nhạc cụ, âm thanh, internet...). Đặc biệt Ban Giám hiệu Nhà trường và các phòng ban luôn quan tâm chú ý đến công tác đào tạo, chăm lo về sinh hoạt cho GV và SV của Bộ môn. Công tác quản lý chất lượng của Nhà trường chặt chẽ, cơ sở vật chất và trang thiết bị phục vụ học tập trên lớp tương đối đầy đủ.

3.4.2. Một số khó khăn trong dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ

Đội ngũ cán bộ giảng dạy còn thiếu những GV có trình độ chuyên môn cao (chưa có GV có trình độ tiến sĩ). SV được tuyển chọn vào học ngành Đại học SPAN đa phần là con em các dân tộc thiểu số, chưa được tiếp xúc nhiều với các hoạt động âm nhạc, hầu hết chưa được học tập âm nhạc một cách hệ thống, nên kiến thức, kỹ năng âm nhạc nhiều hạn chế.

3.4.3. Ưu điểm và hạn chế trong dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ

3.4.3.1. Trong các giờ lý thuyết

*** Ưu điểm trong giảng dạy của giảng viên**

Trong bài giảng, GV sử dụng phương pháp thuyết trình trong dạy học lý thuyết âm nhạc là phù hợp, cần thiết, vì nội dung bài giảng lịch sử dân ca NLHT chủ yếu mang tính lý thuyết với lượng thông tin nhiều, tương đối khó, phức tạp, trừu tượng, SV không tự tổng hợp được.

*** Hạn chế trong giảng dạy của giảng viên**

Phương pháp thuyết trình dạy học lý thuyết chủ yếu mang tính độc thoại, SV thụ động học tập. Phần lớn không có chất vấn, thảo luận, trao đổi giữa GV với SV và SV với SV. GV thường ít sưu tầm, nghiên cứu thêm các sách, công trình nghiên cứu khoa học không chỉ có liên quan trực tiếp mà còn liên quan gián tiếp với nội dung bài học để SV có thêm kiến thức, kỹ năng chuyên môn, đáp ứng được yêu cầu ngày càng đa dạng của xã hội.

*** Ưu điểm và hạn chế trong học tập của sinh viên**

SV có thái độ học tập nghiêm túc, không nói chuyện riêng, không làm việc riêng, chăm chú lắng nghe GV giảng bài. Bên cạnh đó còn có một số SV chưa thực hiện tốt theo những yêu cầu của GV, dẫn đến tiếp thu bài chưa tốt còn khá nhiều. Trong lớp học tiếp thu một cách thụ động, chưa thể hiện ý thức mang tính tích cực.

3.4.3.2. Trong các giờ thực hành

Dạy học hát dân ca NLHT là dạy học thực hành, chúng tôi có một số nhận xét, đánh giá về ưu điểm và hạn chế trong dạy học môn học này.

* *Ưu điểm trong giảng dạy của giảng viên*

Dạy học hát dân ca NLHT theo 6 bước, là phương pháp truyền thống đặc thù, phù hợp trong dạy hát dân ca. Trong thực hành có dạy truyền khẩu thị phạm, sửa lỗi trực tiếp giúp cho SV nắm bắt cụ thể, chi tiết kỹ năng mà GV cần truyền đạt; rèn luyện cho SV những kỹ năng và củng cố kiến thức; giúp SV hình thành những phẩm chất mang tính độc lập, tính sáng tạo. Để tạo điều kiện cho SV trải nghiệm thực tế, Bộ môn GDNT khuyến khích SV tích cực tham gia hoạt động văn hóa, nghệ thuật.

* *Hạn chế trong giảng dạy của giảng viên*

GV chưa linh hoạt trong việc sử dụng phương pháp; chưa nêu rõ phương pháp luyện hơi thở phù hợp với hát dân ca; sử dụng hoàn toàn mẫu luyện thanh và các bài vocali...; Khi hát mẫu, GV chỉ sử dụng một hình thức hát mẫu của GV, chưa sử dụng công nghệ thông tin để SV nghe, nhìn một băng, đĩa đã phát hành hát chuẩn và thể hiện được nội dung, tư tưởng, tình cảm bài hát để tham khảo.

* *Ưu điểm và hạn chế trong học tập của sinh viên*

Nhiều SV khi nhập học còn bỡ ngỡ, rụt rè, nhưng trong quá trình học với sự cần cù, chăm chỉ, đã tiến bộ nhanh.

Một số SV chưa bố trí thời gian hợp lý cho việc học giữa các môn lý thuyết và các môn thực hành. Nhiều SV không say mê học hát dân ca vì có nhiều luyến láy, đảo phách, nghịch phách, nhảy quãng... SV thường gặp các lỗi về khẩu hình, hơi thở, vị trí âm thanh, phát âm, nhả chữ... dẫn tới âm thanh bị căng cứng, không tròn vành rõ chữ... SV chưa thật chủ động tự giác rèn luyện.

* **Kết luận chương 3**

Bộ môn GDNT, Trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên đã cung cấp cho các trường phổ thông khu vực Việt Bắc đội ngũ giáo viên dạy âm nhạc đạt yêu cầu. Tuy nhiên còn một số hạn chế cần khắc phục. Trong các học phần *Lịch sử âm nhạc Việt Nam*, *Lý thuyết âm nhạc cơ bản*, *Hát dân ca* cần nghiên cứu, biên soạn bài giảng và đổi mới phương pháp dạy học để cung cấp thêm kiến thức, kỹ năng nâng cao chất lượng đào tạo.

Chương 4

BIỆN PHÁP DẠY HỌC DÂN CA NGHI LỄ HÁT THỜ CHO SINH VIÊN ĐẠI HỌC SƯ PHẠM ÂM NHẠC

4.1. Cơ sở đề xuất biện pháp dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ

4.1.1. Căn cứ vào đường lối của Đảng về giáo dục - đào tạo và bảo tồn, phát huy bản sắc văn hóa dân tộc

Theo tinh thần Nghị quyết 29-NQ/TW của Đảng, chúng tôi nghiên cứu đổi mới phương pháp dạy học các nội dung liên quan đến hướng nghiên cứu của luận án, phát huy tính tích cực, chủ động, sáng tạo của SV, từ đó SV vận dụng kiến thức, kỹ năng vào thực tiễn.

Cùng với việc thực hiện tinh thần Nghị quyết 29-NQ/TW, chúng tôi thực hiện tinh thần Nghị quyết số 33-NQ/TW đề cập đến việc bảo tồn, phát huy giá trị di sản văn hóa. Chúng tôi nghiên cứu dạy học dân ca NLHT nhằm góp phần bảo tồn, phát huy những giá trị của dân ca NLHT.

4.1.2. Căn cứ vào chương trình giáo dục phổ thông 2018

Thông tư 32 nêu rõ chương trình môn Âm nhạc thực hiện phương pháp dạy và học theo xu hướng giáo dục hiện đại, phát huy tính tích cực, chủ động, sáng tạo của học sinh trong học tập và phát triển tiềm năng hoạt động âm nhạc; Thực hiện theo yêu cầu của xã hội: Về giải pháp bảo tồn, phát huy các thể loại dân ca Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dặm ý kiến của các nghệ nhân đều thống nhất, đưa các thể loại dân ca này vào học đường có ý nghĩa giáo dục và rất có hiệu quả.

4.1.3. Căn cứ vào yêu cầu bảo tồn và phát triển bản sắc văn hóa dân tộc

Thấy rõ những giá trị của dân ca nước ta, từ những năm cuối thập kỷ 50, TK XX Bộ Văn hóa (nay Bộ Văn hóa Thể thao và Du lịch) đã chỉ đạo cho Vụ Âm nhạc và Múa đi sưu tầm, nghiên cứu về dân ca nói chung, Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dặm nói riêng; nhiều địa phương ở cả nước nói chung, ở vùng trung du, châu thổ sông Hồng đã khôi phục những lễ hội, trong đó có hội Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dặm.

4.2. Các biện pháp dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ cho sinh viên Đại học Sư phạm Âm nhạc

4.2.1. Xây dựng các chuyên đề dạy học dân ca nghi lễ Hát thờ và kế hoạch bài dạy dân ca nghi lễ Hát thờ theo tiếp cận năng lực

Trong biện pháp dạy học dân ca NLHT, chúng tôi xây dựng chương trình khung các chuyên đề, đồng thời xây dựng kế hoạch bài dạy dân ca NLHT theo cách tiếp cận năng lực.

4.2.2. Tuyển chọn một số bài dân ca nghi lễ Hát thờ trong dạy học môn Hát dân ca

Âm vực bài hát. Âm vực giọng nam hát đẹp là quãng 12, từ La quãng tám nhỏ đến Mi quãng tám 2 (A - E²). Âm vực giọng nữ hát đẹp là quãng 12, từ Si quãng tám nhỏ đến Pha quãng tám 2 (H - F²).

Tính chất âm nhạc. Các bài được truyền chọn tiêu biểu cho đặc trưng của thể loại: có bài trang nghiêm, thành kính, có bài nhẹ nhàng, uyển chuyển, trữ tình, có bài vui tươi, nồng nhiệt.

Nội dung. Các bài được lựa chọn có nội dung lời ca phản ánh đa dạng về tín ngưỡng thờ thần, ca ngợi cảnh đẹp quê hương, đất nước, ca ngợi tình yêu nam nữ trong sáng, thủy chung...

Các bài dân ca được tuyển chọn

1. Thơ nhang (Dân ca Hát Xoan)

Thơ nhang là một trong những bài hát mở đầu hát theo kiểu hát nói, tiêu biểu cho lối hát cổ nhất trong dân ca NLHT.

THƠ NHANG (Hát Xoan, trích)

Kính lại chiềng làng. Nghe tôi thơ nhang. Mà...

2. Chèo thuyền (Dân ca Hát Dô)

Chèo thuyền là một trong những bài hay nhất ở phần hát Bỏ bộ của Hát Dô. Diễn xướng theo kiểu hát xướng.

CHÈO THUYỀN (Hát Dô, trích)

Chèo đua tôi xá chèo đua, chèo dăm ba mái thờ...
(Cái)...

3. Nếp mây (Dân ca Hát Dậm)

Bài *Nếp mây* được diễn xướng trong phần hát múa Bỏ bộ. Nội dung lời ca bài *Nếp mây* ca ngợi cảnh đẹp thiên nhiên và giá trị của nó mang lại cho con người. Bài *Nếp mây* gồm một khổ nhạc, hát theo kiểu ca khúc với giai điệu trữ tình, mềm mại, uyển chuyển.

NẾP MÂY (Hát Xoan, trích)

Nếp là nếp, nếp mây. Nếp là...

4. Đố chữ (Dân ca Hát Xoan)

Bài *Đố chữ* có cấu trúc ba khổ nhạc, diễn xướng theo kiểu hát xướng, là sự kết hợp giữa hát nói và hát ngâm ngợi.

ĐỒ CHỮ (Hát Xoan)

Những bài dân ca NLHT tuyển chọn ở trên được dạy học thực hành với thời lượng 02 tiết/bài (01tiết/45 phút) trong giờ học ngoại khóa.

4.2.3. Đổi mới dạy học thực hành hát dân ca nghi lễ Hát thờ theo định hướng phát triển năng lực

Dạy học thực hành hát dân ca NLHT theo định hướng phát triển năng lực nhằm nâng cao chất lượng các giờ học thực hành. Các bước dạy học thực hành được đề xuất như sau:

Bước 1. Luyện hơi thở: GV hướng dẫn SV luyện hơi thở trước khi học hát

Bước 2. Luyện khởi động giọng: Đề phù hợp với hát dân ca, lấy một số nét nhạc trong giai điệu bài dân ca để nhớ, dễ thuộc để làm mẫu luyện giọng, vừa để khởi động giọng, vừa để tạo ấn tượng về giai điệu bài hát cho SV.

Bước 3. Phân tích tác phẩm: Phân tích về nguồn gốc xuất xứ, tính chất, cấu trúc, thang âm, điệu thức bài hát bằng việc trao đổi những câu vấn đáp với SV, từ đó SV có thêm thông tin, kiến thức để cảm nhận tác phẩm cụ thể hơn, thể hiện sâu sắc hơn.

Bước 4. Hát mẫu: GV sử dụng công nghệ thông tin trình chiếu hình ảnh, âm thanh nghệ nhân Hát Dặm diễn xướng trong hội làng. Sau đó GV hát mẫu bài 02 lần.

Bước 5. Luyện phát âm, nhả chữ: GV thị phạm từng câu trong bài, SV hát theo. GV sửa cao độ, nhịp độ và cách phát âm, nhả chữ trong bài hát cho SV.

Bước 6. Hát toàn bài: GV gõ trống con hướng dẫn SV gõ thanh phách hát toàn bài 02 lần.

Bước 7. Đánh giá tiết học: GV yêu cầu SV tự đánh giá những ưu điểm, nhược điểm trong tiết học, sau đó GV nhận xét.

Tổng thời gian dạy 01 tiết là 45 phút. Quy trình trong dạy thực hành hát dân ca, không cố định 7 bước, nếu giờ học thứ nhất của bài đã dạy phân tích tác phẩm, giờ học thứ hai không có bước này.

4.2.4. Xây dựng bài giảng chuyên đề phương pháp dạy học hát dân ca nghi lễ Hát thờ

Trong khuôn khổ một luận án tiến sĩ, NCS trình bày nội dung biên soạn 01 chuyên đề: *Bài giảng phương pháp dạy học hát dân ca nghi lễ Hát thờ.*

4.3. Thực nghiệm sư phạm

4.3.1. Khái quát quá trình thực nghiệm

Mục đích thực nghiệm: Nhằm khẳng định tính khả dụng của các biện pháp đã đề xuất.

Đối tượng thực nghiệm: SV lớp Đại học SPAN K21 (hệ liên thông lên đại học), niên khóa 2021 - 2024.

Thời gian, địa điểm tổ chức thực nghiệm:

Thời gian tổ chức thực nghiệm trong học kỳ 2, năm học 2021 - 2022, trong tuần từ 13 tháng 5 đến 20 tháng 5 năm 2022.

Địa điểm: Phòng học chuyên ngành, Bộ môn GDNT, Trường ĐHSP - ĐHTN.

Nội dung thực nghiệm: Tiến hành thực nghiệm biện pháp đổi mới dạy học thực hành hát dân ca NLHT theo định hướng phát triển năng lực với bài *Thơ nhang*.

Tiến trình thực nghiệm:

Buổi 1: Giới thiệu nội dung cần học, những lưu ý khi học dân ca NLHT và lấy hơi thở, luyện khởi động giọng một số mẫu âm.

Buổi 2: Hướng dẫn cách mở khẩu hình khi hát dân ca NLHT

Sử dụng các phương pháp thị phạm, vấn đáp, thực hành kết hợp PPDH nhóm đối với nội dung này.

Buổi 3: Luyện phát âm nhà chữ, dạy cách phát âm tròn vành rõ chữ. cách xử lý kỹ năng khi hát dân ca NLHT.

Buổi 4: Hướng dẫn sinh viên cách thể hiện dân ca NLHT

4.3.2. Kết quả thực nghiệm

Qua *Phiếu trưng cầu ý kiến*, kết quả thực nghiệm cho thấy SV tiếp thu nhanh hơn, nắm vững bài sâu sắc hơn. Đề xuất mang tính khả thi.

Cùng với thực nghiệm dạy học thực hành dân ca NLHT, chúng tôi tổ chức thực nghiệm dạy học lý thuyết dân ca NLHT được trình bày trong Phụ lục.

*** Kết luận chương 4**

Theo tinh thần Nghị quyết 29-NQ/TW, Nghị quyết số 33-NQ/TW của Đảng, Thông tư số 32/2018/TT-BGDĐT của Bộ GD & ĐT, NCS nhận thức rõ vai trò, vị trí của dân ca NLHT trong việc giúp SV hình thành ý thức bảo vệ và phổ biến các giá trị âm nhạc truyền thống; nghiên cứu đổi mới phương pháp dạy học phát huy tính tích cực, chủ động, sáng tạo của SV, từ đó SV vận dụng kiến thức, kỹ năng vào thực tiễn, góp phần vào thực hiện mục tiêu giáo dục âm nhạc theo định hướng chỉ đạo của Bộ GD & ĐT.

KẾT LUẬN VÀ KHUYẾN NGHỊ

1. Kết luận

Căn cứ theo tinh thần Nghị quyết của Đảng và các văn bản của Bộ GD & ĐT về xây dựng, bảo tồn văn hóa - nghệ thuật dân tộc, về giáo dục và đào tạo, luận án đề xuất các biện pháp, phương pháp dạy học dân ca NLHT, một bộ phận của di sản văn hóa - nghệ thuật dân tộc.

Cùng với việc truyền dạy Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dậm ở quê hương của các thể loại dân ca này, luận án làm rõ hơn các giá trị, các đặc điểm nghệ thuật... Đồng thời nêu ra các biện pháp đưa các thể loại dân ca này vào chương trình đào tạo SV Đại học SPAN và đổi mới phương pháp dạy học cho SV Đại học SPAN.

Qua thực nghiệm sư phạm, SV tham gia thực nghiệm và SV tham dự thực nghiệm đều cho biết: Nội dung các chuyên đề đều rất cần thiết bổ sung vào chương trình học tập; phương pháp dạy học mới phát huy được tính tích cực, tính sáng tạo, nâng cao được năng lực học tập của SV. Thực nghiệm sư phạm bước đầu đạt kết quả rất khả quan, xác nhận những nghiên cứu của luận án đúng hướng, đúng đối tượng có ý nghĩa thực tiễn.

2. Khuyến nghị

2.1. Khuyến nghị với Bộ GD & ĐT:

- Khuyến nghị với Bộ GD & ĐT đề nghị các cơ sở có đào tạo chuyên ngành Đại học SPAN, cần bổ sung một số vấn đề về lịch sử, về đặc điểm lời ca, âm nhạc, về kỹ năng hát và diễn xướng... dân ca NLHT mà luận án đã nghiên cứu vào chương trình một số môn học như: *Lý thuyết âm nhạc cơ bản, Lịch sử âm nhạc Việt Nam, Hát dân ca,...*

- Đề nghị các Sở GD & ĐT các tỉnh, thành phố trong cả nước cần đưa dân ca NLHT vào chương trình học ngoại khóa môn Âm nhạc ở các trường Trung học cơ sở và Trung học phổ thông.

2.2. Khuyến nghị với Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch

- Chúng tôi khuyến nghị Bộ VHTT & DL và các Sở VHTT & DL Phú Thọ, Hà Nội, Hà Nam cần quan tâm về chế độ bồi dưỡng kinh phí, về tinh thần hơn nữa với các nghệ nhân và thành viên các câu lạc bộ.

- Cần tổ chức cho các câu lạc bộ Hát Xoan, Hát Dô, Hát Dậm giao lưu ca hát hằng năm với nhau, để học hỏi, bổ sung kinh nghiệm hoạt động.

- Cử các nhà khoa học chuyên sâu nghiên cứu về các thể loại dân ca NLHT xuống địa phương để trao đổi, giảng dạy về những đặc điểm chung, đặc điểm riêng của các thể loại này với các thành viên CLB, nhằm nâng cao sự hiểu biết sâu và rộng hơn giá trị của dân ca NLHT.

Những khuyến nghị chúng tôi đề xuất ở trên sẽ góp phần bảo tồn và phát huy những giá trị của các thể loại dân ca NLHT một cách bền vững.